

Om studenten meer ruimte te bieden voor hun eigen weg naar het leraarschap zijn lerarenopleidingen gaan

werken met leeruitkomsten. Dat zorgt voor meer flexibilisering, meer aansluiting tussen de opleidingen en voor

kwaliteitsverbetering, schrijft Mariska Krijgsman.

Elke student zijn eigen schilderij

Meer nadruk op vertrouwen

Mariska Krijgsman

Thomas More Hogeschool, Rotterdam

W

e herkennen allemaal wel het beeld van de enorme hoeveelheid 'dingen die moeten' in het basisonderwijs. En dat geldt zeker ook voor de kennis en vaardigheden die een leerkracht moet bezitten:

basisvaardigheden (taal, rekenen, digitale geletterdheid, burgerschapsonderwijs), onderzoeksvaardigheden, theoretische onderbouwing, nieuwe pedagogische en onderwijskundige theorieën kunnen toepassen naast veel kennis van allerlei vakgebieden en disciplines.

Hoe bereiden we leraren hierop voor? Door een overvolle lerarenopleiding, waar curricula bestaan uit al bovenstaande aspecten (en nog wel meer), met mooi, vakoverstijgend onderwijs, prachtige opdrachten, rijke leeromgevingen en veel toetsen. Die opleiding moet voldoen aan het hbo-niveau (hoger beroepsonderwijs) en de bijbehorende kwaliteitscriteria. Studenten die de opleiding hebben afgerond moeten vooral heel goed zijn in taal en rekenen – dat vooral! Ze moeten kinderen kunnen motiveren, enthousiasmeren, onderzoekend kunnen handelen; ze zijn pedagoog, didacticus, groepsleider en kennishebber. Dat alles moeten studenten bereiken in een opleiding van (maximaal) vier jaar.

En nu lopen we tegen een lerarentekort aan en willen we mensen uit allerlei hoeken van de samenleving stimuleren om het onderwijs in te gaan. Liefst zo snel mogelijk, want een klas zonder juf of meester is ondenkbaar. Gevolg: er worden deeltijdopleidingen aangeboden in alle soorten en maten, om zo veel mogelijk mensen zo snel mogelijk het onderwijs in te krijgen. Maar het niveau van taal en rekenen ligt ook onder vuur. De kwaliteit moet omhoog en

de lerarenopleidingen moeten daarin een grote rol spelen. Hoe is dat mogelijk, gezien de hoge eisen, de beperkte opleidingsomvang en duur van deeltijdopleidingen?

Pad uitgestippeld

Studenten die in deeltijd studeren zijn gericht op het zo efficiënt mogelijk behalen van de bevoegdheid. Daarbij zijn zij vaak al werkzaam in het onderwijs en moet de opleiding zo goed mogelijk aansluiten bij hun situatie. Idealiter benut de opleiding de kennis en vaardigheden die deeltijdstudenten meebrengen en kan de opleiding deze basis verrijken en verdiepen. Het vinden van een passende opleiding is echter een uitdaging. Deeltijdopleidingen zijn zo divers van vorm, inhoud en duur dat een toekomstige student nauwelijks kan overzien welke wegen er zijn tot het leraarschap: reguliere pabo (pedagogische academie voor het basisonderwijs) versneld, verkort. Commerciële trajecten, zijnstroom, educatieve masters primair onderwijs (universitair), aansluitingstrajecten mbo (middelbaar beroepsonderwijs)-pabo ... elke onderwijsinstelling kent diverse mogelijkheden voor mensen met uiteenlopende vooropleidingen.

Om dit opleidingslandschap wat te vereenvoudigen en de student meer ruimte te bieden voor zijn eigen weg naar het leraarschap heeft het Nederlandse ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in 2020 samen met de koepelorganisaties voor hogescholen en universiteiten het 'bestuursakkoord flexibilisering lerarenopleidingen' gesloten. Een van de pijlers hiervan luidde: alle

De student moet dus

de vertaalslag maken:

hoe werkt dit

in mijn praktijk?

lerarenopleidingen gaan (zo homogeen mogelijk) werken met leeruitkomsten. Vanaf dat moment is de werkgroep ‘Werken met leeruitkomsten’ van de Vereniging Hogescholen aan de slag gegaan met deze opdracht. Deelnemers van veertien hogescholen hebben een pad uitgestippeld naar meer flexibilisering, meer aansluiting tussen de opleidingen en kwaliteitsverbetering.

Een leeruitkomst beschrijft (volgens de definitie van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie, 2015) wat een student geacht wordt te weten, te begrijpen en te kunnen toepassen na afronding van een leerperiode. Het verwoorden van dit eindniveau (dat moet voldoen aan strikte voorwaarden) geeft de student bij de start van de opleiding zicht op het niveau dat hij aan het eind moet behalen.² Een leeruitkomst moet ook altijd (deels) in de praktijk worden aangetoond waardoor het geleerde zichtbaar moet worden in het handelen van de student. De student moet dus onmiddellijk de vertaalslag maken: hoe werkt dit in mijn praktijk? En de opdracht voor de opleidingsdocent (als examinerator van een leeruitkomst) is om flexibel om te gaan met de wijze waarop een student een leeruitkomst aantoot. Dat kan dus verschillen per school en per student. Dit is meteen een stimulans om de samenwerking tussen opleiding en praktijk te versterken. Flexibilisering ontstaat doordat studenten op uiteenlopende wijze kennis en vaardigheden in kunnen zetten om leeruitkomsten mee aan te tonen. Daarmee zijn leeruitkomsten dus leerwegaafhankelijk.

Dit biedt ruimte aan de eigenheid van de student en past daardoor altijd bij de onderwijspraktijk waar de student werkt en leert. Het dwingt opleidingen tot minder nadruk op toetscultuur en meer nadruk op vertrouwen: vertrouwen in het feit dat er meerdere wegen zijn die naar Rome leiden, dat het ook anders kan. Dus ook vertrouwen in (collega-)opleidingen en in de student.

Om lerarenopleidingen – van de opleiding tot leerkracht basisonderwijs tot die voor docenten in het voortgezet onderwijs en het mbo – te ondersteunen bij het imple-

menteren van leeruitkomsten heeft de landelijke werkgroep diverse producten ontwikkeld, zoals een landelijk begripkader en landelijke leeruitkomstgebieden die houvast bieden voor opleidingen die zelf leeruitkomsten formuleren. Het ordenen van de opleidingsleeruitkomsten onder deze brede gebieden biedt overzicht en geeft ruimte aan studenten die willen overstappen naar een andere opleidingsvariant (zoals voltijd of deeltijd) of een ander instituut. Het behalen van aanvullende bevoegdheden wordt eenvoudiger, doordat studenten aangetoonde leeruitkomsten kunnen meenemen en inzetten. Ook heeft de werkgroep een format gemaakt dat als hulpmiddel dient voor het formuleren van leeruitkomsten, waardoor die beter vergelijkbaar zijn voor examencommissies en assessoren van verschillende hogescholen³.

Een praktijkvoorbeeld

Ook op Thomas More Hogeschool in Rotterdam is de deeltijdopleiding tot leerkracht basisonderwijs al jaren groeiend en waren er in de loop der tijd zo veel routes ontstaan dat het voor alle betrokkenen lastig werd om nog precies te weten welke student wat moest doen. Ook merkten we dat niet alle studenten in de hokjes (lees: routes) pasten die wij vooraf hadden bedacht.

Het flexibiliseren van onze opleiding door met leeruitkomsten te gaan werken bracht de oplossing. We hebben leeruitkomsten geformuleerd, op eindniveau en soms ook terugvertaald naar tussenliggende niveaus, die voor elke student hetzelfde zijn, ongeacht de route, variant of vooropleiding. We hebben er bewust voor gekozen deze leeruitkomsten zo eenvoudig mogelijk te formuleren, per vak en vormingsgebied. Ze beantwoorden de vraag: wat moet een student aan het eind van de opleiding (in de praktijk) kunnen aantonen? Het uitgangspunt daarbij is dat die praktijk voor elke student anders is: andere leeftijdsgroep, andere schoolvisie, andere problematiek.

Zo bepalen wij als opleiding dus niet of iemand een combinatie van vakken moet maken (en zo ja, van welke vakken). Het kan voor ons uitdagend en logisch zijn om geschiedenis

We hebben ervoor

gekozen de leeruitkomsten

zo eenvoudig mogelijk

te formuleren

Lerarenopleidingen – Nederland

en Engels te combineren, maar als dat niet past bij de praktijk van de student, dan slaan we de plank mis. Wij bepalen dus niet dat beeldende vorming een onderdeel is van een geïntegreerd kunstaanbod; wij bieden de student wel de basisbouwstenen aan, gegoten in leeruitkomsten, zodat de student zelf kan bepalen hoe en in welke vorm of combinatie de kunstvakken gegeven worden.

De student is degene die, in de praktijk, de juiste combinaties maakt. Dat kan rekenen en muziek zijn, omdat de school muziek als speerpunt heeft. Of bewegend leren gecombineerd met alle andere vakken, omdat dat de passie van die ene student is, of omdat het aansluit bij de behoefte van de kinderen. Wij bepalen ook niet *hoe* een student een leeruitkomst aantoont. We hebben uiteraard allerlei suggesties (zoals toetsen en opdrachten), maar de student kan hierin zelf de regie nemen.

We ondersteunen de student bij het aantonen van alle leeruitkomsten door een gestructureerd opleidingsaanbod, waarbij hij kan kiezen uit veel of weinig begeleiding. Daarnaast kan de student iedere leeruitkomst ook zelfstandig aantonen. Bij het aanbod staan dus de student en zijn begeleidingsbehoefte centraal.

Figuur 1 Lef vs. les. Studente maakt haar eigen, passende onderwijs op basis van de opgedane kennis en ervaring, in tegenstelling tot het verplicht navolgen van het opleidingsaanbod (Illustratie: Cat made it)

Wij bieden de potjes verf aan die de studenten nodig hebben

Het resultaat? Het brengt focus in de opleiding doordat de nadruk ligt op het eindniveau dat studenten moeten behalen. Studenten kunnen zelf combinaties maken, kunnen hun eigen ervaring en expertise benutten en de juiste ondersteuning krijgen. De docenten hebben de expertise om – op hun eigen vakgebied – feedback te geven en leeruitkomsten als aangetoond te waarderen. Daardoor ligt de focus in de opleiding op wat noodzakelijk is, en bij de student op wat passend is bij de praktijk en op wat er nodig is voor de eigen ontwikkeling.

Onze metafoer luidt dan ook: wij bieden de potjes verf aan die studenten nodig hebben. En elke student maakt er zijn eigen schilderij van. Dat aanbod is een gestructureerd geheel van inhouden, met suggesties voor het 'hoe' van het aantonen van de leeruitkomsten, in verschillende tempo's. En het staat de student vrij om het anders te doen.

Zo hebben wij nu een studente die afkomstig is van een andere hogeschool. Ze heeft daar al veel geleerd, maar door omstandigheden nooit een propedeuse behaald. Ze heeft zelfs al onderdelen op eindniveau afgerond, maar in haar vorige opleiding maakte dit onderdeel uit van een groter geheel – en als je dat niet volledig behaald hebt, worden de studiepunten niet toegekend. Om die reden kwam ze met zeer weinig studiepunten onze opleiding binnen, terwijl ze al drie jaar pabo achter de rug had. Daarnaast heeft ze ruime praktijkervaring opgedaan, ze geeft les aan een eigen groep, ze heeft veel geleerd van haar coach die rekenexpert van de school was en ze deed met het team allerlei trainingen en cursussen. Door privéomstandigheden moest ze overstappen naar een nieuwe opleiding en zo kwam ze bij Thomas More terecht. In het oude systeem zou ze alle toetsen moeten doen die bij de onderwijseenheden horen; dat betekent stappen achteruit in haar leer- en ontwikkelproces. Met daardoor een grote kans op afhaken. In het nieuwe systeem kan ze door middel van bewijzen en gesprekken (criteriumgerichte interviews) met assessoren aantonen wat ze kan en waar ze staat, en kan ze op haar eigen niveau verder. Ze zal dus binnen afzienbare tijd kunnen afstuderen, en daarmee zijn we allemaal een goede leerkracht rijker.

Lerarenopleidingen – Nederland

Lat ligt hoog

Hoewel we de opleiding zo eenvoudig mogelijk hebben vormgegeven, blijft het een uitdaging voor studenten om binnen de beperkte tijd alles aan te tonen wat er van hen wordt verwacht. De invoering van de kennisbases voor taal en wiskunde heeft namelijk ook andere vakgebieden de ruimte geboden om hun kennisbasis te verwoorden. Deze zijn nu vastgelegd in de ‘kennisbasis voor leraren basisonderwijs’ waarin de benodigde kennis en vaardigheden voor in totaal veertien vakken zijn opgenomen⁴ zoals natuur en techniek, drama, Engels en bewegingsonderwijs. Op de Thomas More Hogeschool hebben we deze uitgebreide kennisbasis als uitgangspunt genomen voor de leeruitkomsten.

Maar is dit wel een logische ontwikkeling, gezien de vraag vanuit het veld, de behoefte aan leerkrachten en de nadruk op een leven lang leren en ontwikkelen? Moet alles al in de opleiding worden aangeboden? De wettelijke bekwaamheidseisen schrijven een basisniveau voor taal en rekenen voor, en terecht, en daarnaast allerlei didactische, pedagogische en onderwijskundige basiskwaliteiten. De kennisbasis voor de overige schoolvakken heeft daarin veel minder nadruk. Wanneer een leerkracht de opdracht krijgt om de ontwikkelingen in de wereld te benutten voor het aanleren van taal en rekenen, dan heeft hij een palet aan mogelijkheden om samen met kinderen het onderwijs vorm te geven dat past bij de groep, het kind, de leerkracht en de school. Daarnaast is het basisonderwijs niet de enige plek waar een kind leert: het leert thuis (ook van sociale media en televisie), het leert van leeftijdsgenoten en het leert nog minimaal zes jaar verder in het vervolgonderwijs.

Ook uit het advies van de Onderwijsraad blijkt dat pabo's de lat voor zichzelf wel erg hoog hebben gelegd. Komt dat de kwaliteit wel ten goede? Of voedt het slechts frustratie bij de opleiding, de studenten en de scholen?⁵

Het kan ook anders: in plaats van alle (school)vakken aan te bieden (en te toetsen) zouden we enkel nog de nadruk hoeven leggen op maatschappelijke betrokkenheid.

**Uit het advies van
de Onderwijsraad blijkt
dat pabo's de lat wel
erg hoog hebben gelegd**

Een maatschappelijk betrokken docent neemt de actualiteit als uitgangspunt en besteedt bij Dodenherdenking aandacht aan de wereldoorlogen, bij het songfestival aan muziekgenres, bij nieuwsberichten aan het klimaat, bij verkiezingen aan politiek. Bij relletjes op sociale media besteedt hij aandacht aan omgangskunde en medemenselijkheid. Ieder kind geniet dan acht jaar lang een wisselende, rijke leeromgeving die in het vervolgonderwijs verder kan worden uitgebouwd en ingekleurd. Kansen te over om talentontwikkeling, kennisontwikkeling en leermotivatie te stimuleren. Naast kennis van taal en rekenen (en alle onderwijskundige, didactische, pedagogische kennis en vaardigheden) zou er nog slechts één overkoepelende doelstelling hoeven zijn voor lerarenopleidingen basisonderwijs: de startbekwame leerkracht is maatschappelijk betrokken en wereldwijd, betreft de actualiteit en maatschappelijke ontwikkelingen bij het onderwijs, besteedt aandacht aan datgene wat langskomt, wat de maatschappij viert, herdenkt en doormaakt, verbindt dit aan heden, verleden en toekomst en maakt het betekenisvol voor kinderen – en neemt dit bovendien als uitgangspunt voor het aanleren van taal en rekenen. Daar hoeven we dan nog maar één leeruitkomst van te maken en dan kan elke student zijn eigen, passende keuzes maken. Dan heeft de leerkracht tijd voor de (individuele groei van) kinderen, worden taal en rekenen altijd betekenisvol, wordt het *moeten* weer *mogen*. En doordat de focus beperkter is, kan de kwaliteit van het onderwijs daar alleen maar van groeien.

Mariska Krijgsman

is onderwijsontwikkelaar bij de Thomas More Hogeschool en (mede)voorzitter van de landelijke werkgroep 'Werken met leeruitkomsten' van de Vereniging Hogescholen. Ze werkt daarnaast als senior onderwijsadviseur bij adviesbureau Hobéon

Noten

- 1 www.lerarenvoormorgen.nl/bestuursakkoord
- 2 Zie begrippenkader op www.lerarenvoormorgen.nl/werken-met-leeruitkomsten
- 3 www.lerarenvoormorgen.nl/werken-met-leeruitkomsten
- 4 Zie tovoordeleraar.nl/kennisbases/publicaties > pabo
- 5 Onderwijsraad (2022). 'Taal en Rekenen in het vizier.' Advies. ww.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2022/11/3/taal-en-rekenen-in-het-vizier